

Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo
ministerija

Pagrindiniai klausimai:

- Kokių homogeniškojo grupavimo formų esama?
- Kaip grindžia savo nuostatas srautinių klasių šalininkai ir priešininkai?
- Ką apie srautinių klasių naudą ar žalą sako tyrimų duomenys?
- Ar nėra veiksmingesnių už srautines klases mokinių grupavimo būdų?
- Kodėl nevertėtų atsisakyti heterogeniškojo ugdymo?
- Su kuo, kur ir kaip turėtų mokytis gabieji mokiniai?

KAM IR KIEK NAUDINGAS MOKINIŲ GRUPAVIMAS PAGAL GEBĖJIMUS?

Mokykloje įprastas grupavimas pagal amžių lemia, kad vienoje klasėje mokosi skirtingų gabumų ir skirtingo pasiekimų lygio mokiniai. Kai ir mokinių skaičius klasėse, ir jų gebėjimų įvairovė yra dideli, bandoma palengvinti mokytojų darbą pergrupuojant mokinius, tai yra sudarant klases ar grupes iš panašaus gebėjimų ar pasiekimų lygio mokinių. Ši praktika vadinama *homogeniškuoju* mokinių grupavimu ir yra priešinga *heterogeniškam* grupavimui, tai yra skirtingų gabumų ir pasiekimų lygio mokinių ugdymui drauge. Homogeniškojo ugdymo šalininkams atrodo, kad jis padeda mokytojams veiksmingai tvarkytis su gabumų ir pasiekimų įvairove, todėl yra taikytinas. Bet ar šis argumentas pakankamas?

Vakarų valstybėse ginčai dėl homogeniškojo ar heterogeniškojo ugdymo pranašumo ir priimtimumo vyksta jau gerą šimtmetį. Jų metu suformuluoti abiejų pusių argumentai. Šiuos argumentus, pagrįstus tam tikromis vertybėmis ir atitinkama samprotavimo logika, vis gausiau papildė tyrimų duomenys. Esminiai klausimai, į kuriuos ieško atsakymų diskutuojančios pusės, yra šie:

- Ar homogeniškas ugdymas yra naudingesnis mokiniams nei heterogeniškas?
- Ar visoms mokinių grupėms jis naudingas?
- Kokioms sąlygoms esant homogeniškas ugdymas yra naudingas?
- Jei homogeniškas ugdymas vieniems mokiniams naudingas, o kitiems – ne, kiek jis priimtinas?

Esminės išvados

Yra ne vienas grupavimo pagal gebėjimus būdas. Ar reikia sudarinėti homogeniškas grupes ir kaip tai daryti, turėtų spręsti kiekviena mokykla atskirai, nes mokinių kontingentas, su juo susiję mokymo sunkumai ir bendruomenės nuostatos skiriasi.

Grupuojant į klases pagal gabumus (*srautinių klasių sudarymas*) mokytojams lengviau dirbti su gabiaisiais ir vidutiniais mokiniais, tačiau mokytis silpnuosius yra sunkiau, dėl to silpnosiose klasėse mokinių skaičių tenka mažinti maždaug perpus.

Mokiniams šis grupavimo būdas:

- negali būti optimalus, nes grupuojama ne pagal tam tikro dalyko pasiekimų lygį, o pagal bendrųjų gebėjimų vidurkį;
- apskritai nėra naudingas, jei ugdymo turinys ir būdas nepritaikomi srauto lygiui;
- kai ugdymas srautuose diferencijuojamas pagal srauto lygį, yra naudingas gabiesiems, tačiau silpnieji srautinėse klasėse dažniau praranda nei gauna naudos.

Už nuolatinį mokinių suskirstymą į skirtingo stiprumo klases pranašesni kiti grupavimo pagal gebėjimus būdai: *tarpklasinis perskirstymas* tam tikro dalyko pamokoms ir *grupių sudarymas klasėje*. Jie pagrįsti nuolatinio mokinių pasiekimų ir pažangos stebėjimu, todėl adekvačiau atitinka mokinių poreikius, taip pat yra lankstūs ir padaro mažiau žalos mokinių savigarbai bei tapatybei.

Gabiesiems mokiniams specialių klasių sudarymas yra naudingesnis nei kitiems, tačiau lyginant su kitais mokymosi pertvarkymo siekiant optimaliai tenkinti gabųjų mokymosi poreikius būdais yra tik vidutiniškai naudingas. Šiuo metu atrasta ir išbandyta tiek alternatyvių gabųjų mokinių ugdymo būdų, kad jų pakanka lankstioms sistemoms mokyklose ir savivaldybėse sukurti.

KOKIŲ HOMOGENIŠKOJO GRUPAVIMO FORMŲ ESAMA?

Lietuvoje nuo seno žinomas mokinių grupavimas į gabiųjų („sustiprintas“) ir silpnųjų klases. Pastarąjį dešimtmetį kai kurioms pamokoms sudaromos skirtingų mokymosi poreikių grupės. Grupavimui pagal gebėjimus buvo artimas profilinis mokymas, šiuo metu virtęs individualiu pasirinkimu ir modulinu mokymu.

Pasaulyje taikoma daugiau ir įvairesnių homogeniškojo grupavimo formų. Labai apibendrintai galima teigti, kad mokyklos mokinių grupavimas pagal gebėjimus gali būti **horizontalusis** ir **vertikalusis**. Horizontaliojo grupavimo atveju atrenkami panašaus amžiaus to paties lygio klases lankančios mokiniai, vertikaliojo – naujos klasės ar grupės sudaromos iš skirtingo amžiaus skirtingų mokymosi metų mokinių.

Grupavimo pagal gabumus būdai¹:

1. Srautinių klasių sudarymas (angl. *streaming, tracking*) – mokinių suskirstymas klasėmis pagal vidutiniš-

ką bendrųjų gabumų lygį. Taip grupuojant nepaisoma mokinio gabumų skirtingiems dalykams įvairovės ir visi klasės mokiniai visų dalykų mokomi tuo pačiu lygiu.

2. Srautinių klasių grupių sudarymas (angl. *banding*) – grupių sudarymas iš kelių klasių, kuriose mokosi panašių bendrųjų gabumų mokiniai. Srautinėje klasių grupėje mokiniai gali būti perskirstomi kai kuriems dalykams mokytis. Tinka didelėms mokykloms, turinčioms daug paralelių klasių.

3. Tarpklasinis perskirstymas (angl. *setting*) – mokinių grupavimas pagal tam tikrų dalykų pasiekimus tik šių dalykų pamokoms. Grupuoti galima to paties lygio ar skirtingų lygių klasių (to paties ar skirtingo amžiaus) mokinius.

4. Grupavimas klasės viduje – mažesnių grupių sudarymas klasėje pagal bendruosius gabumus arba pagal skirtingų dalykų pasiekimus ir mokymosi poreikius, dažniausiai tik šiems dalykams mokytis.

1 lentelė. Heterogeniškojo ir homogeniškojo mokinių grupavimo įvairovė

	Tradicinės klasės	Srautinės klasės	Tarpklasinis perskirstymas	Grupės klasės viduje	Mišrios grupės
Grupavimas pagal	amžių	gabumus, bendruosius gebėjimus, mokymosi pasiekimus			užduotis
Grupių sudėtis	Panašus amžius, įvairūs gebėjimai	Panašus amžius, gabumai ir bendrieji gebėjimai	Panašūs tam tikro dalyko pasiekimai	Panašus amžius ir tam tikro dalyko pasiekimai	Įvairus amžius, gabumai, pasiekimai
Grupavimo pastovumas	Nuolatinis	Nuolatinis	Laikinas, pagal poreikius	Laikinas, pagal poreikius	Situacinis
Mokytojų lūkesčiai	Atitinkantys mokinių amžių, standartiniai	Atitinkantys srauto lygį, iš dalies standartiniai	Atitinkantys grupės lygį, kintantys	Atitinkantys grupės lygį, kintantys	Individualūs

SRAUTINĖS KLASĖS: ŠALININKŲ IR PRIEŠININKŲ ARGUMENTAI

Mokinių skirstymas pagal gabumus į klases visiems mokymosi dalykams grindžiamas prielaida, kad asmuo turi vientisą nekintantį intelektą, kuris vienodai lemia visų dalykų (sričių) pasiekimus. Intelektas lygis gali būti nustatomas specialiais testais. Po šio įvertinimo sudaromos panašaus bendrojo intelekto lygio klasės.

Srautinių klasių **šalininkai teigia**, kad toks mokinių grupavimas yra naudingas, nes:

- homogeniškosiose klasėse mokytojams lengviau dirbti, todėl pagerėja mokymo kokybė;
- mokymosi tempas ir mokymo būdas pritaikomi mokinio galimybės ir yra jam patogesni;
- tokiose klasėse geriau jaučiasi ir yra aktyvesni silpnieji mokiniai, nes jų savivertės nemenkina aukštesni gabųjų pasiekimai;
- sumažėja mokymosi nesėkmių ir jų sukeltų psichologinių traumų;
- gabieji homogeniškosiose klasėse pasiekia daugiau, nes mokytojų reikalavimai didesni ir nebereikia laukti atsiliekančiųjų, jiems padėti arba slėpti savo gabumus;
- gabųjų klases yra būtinos nenorint švaistyti šalies intelektualinio potencialo ir siekiant išugdyti elitą.

Srautines klases dažniausiai palaiko mokytojai, kuriems tokiose klasėse lengviau dirbti, ir gabiųjų mokinių tėvai bei specialaus gabiųjų ugdymo šalininkai. Politikoje jį remia konservatyvios dešinėsios jėgos, kurios laikosi įgimtų nevienodų galimybių mokytis ir nevienodos teisės gauti išsilavinimą nuostatų. Jos siekia ne tik sudaryti elitines stipriųjų mokinių grupes, kuriose šie gautų daugiau ir geresnio ugdymo, bet ir atskirti silpnuosius mokinius, kad šie netrukdytų stipriesiems. Nors tokia segregacija grindžiama gabumais, ji dažnai susijusi su mokinio kilme – tėvų išsilavinimu, šeimos ekonomine padėtimi ir kultūrine aplinka.

Srautinių klasių **priešininkai teigia**, kad toks grupavimas yra ydingas, nes:

- skirstymas į srautines klases tik teoriškai vadintinas skirstymu pagal gabumus – jį dažniausiai lemia mokymosi tempas, vaiko socialinė kilmė ir charakterio tinkamumas mokyklai;
- jeigu ir remiamasi testais, tai mokiniai suskirstomi į klases arba pagal bendrąjį intelektą, arba pagal visų dalykų pasiekimų vidurkį, o tai neatitinka šiuo metu pedagogikoje priimtose sudėtinio intelekto ir skirtingo gabumų lygio skirtingoms sritims teorijos;

¹ Ireson, Hallam. *Ability grouping in education*. 2001.

- kadangi mokinio gabumai skirtingiems dalykams skiriasi, skirstymas į srautines klases ir jų lygiui pritaikytas mokymas gali būti optimalus mokiniui vienų dalykų pamokose, bet neatitinkantis poreikių – kitų, pavyzdžiui, tinkamas matematikai, bet netinkamas – kalbai;
- paskyrimas į tam tikro lygio srautinę klasę tampa likimu visam gyvenimui – perėjimas tarp srautų beveik nebeįmanomas, o skirtingų srautų pasiekimų atotrūkis tuo didesnis, kuo aukštesnė klasė;
- mokykloje susikuria nelygaus statuso, kartais – ir priešiškos mokinių kastos, iš kurių vienai būdinga pranašųjų arogancija, o kitai – paniekintųjų drovumas ar pyktis;
- grupavimas pagal gebėjimus yra naudingas ne daugiau nei trečdaliui mokinių – gabiesiems, tuo tarpu likusieji 2/3 – vidutiniai ir silpnieji – praranda jų pagalbą ir pavyzdį;

- gabieji mokiniai, atskirti nuo silpnųjų, netenka galimybės ugdytis socialinį solidarumą – padėti silpniesiems, taip pat ir galimybės išmokyti mokant kitus, o mokytojai netenka potencialių mokymo padėjėjų;
- silpnieji nuskriaudžiami dar kartą, kai jiems paskiriami prasčiausi mokytojai, nuleidžiama lūkesčių kartelė ir sutrumpinamas mokymo laikas.

Srautinėms klasėms nepritaria egalitarinio, arba visiems vienodo, švietimo šalininkai ir demokratinių pažiūrų politikai. Jie pripažįsta mokinių gabumų ir mokymosi poreikių skirtumus, tačiau nemano, kad yra teisinga, jei kuri nors grupė įgyja išskirtinių privilegijų kitos sąskaita.

SRAUTINĖS KLASĖS: KĄ RODO TYRIMAI

Srautinių klasių priešininkų ir šalininkų nuostatos dažniausiai grindžiamos jų vertybėmis. Tyrimai vienus abiejų stovyklų argumentus paneigia, kitus – patvirtina, o neretai apskritai nepateikia vienareikšmio atsakymo. Remiantis tyrimais, šiuo metu žinoma, kad:

1. Mokinių skirstymas pagal gabumus į srautines klases nei pagerina, nei pablogina jų mokymosi rezultatus, jeigu ugdymo turinys ir metodai nėra pertvarkomi atsižvelgiant į skirtingus mokymosi poreikius – gebėjimų lygį ir mokymosi stilius.
2. Kai ugdymo turinys ir metodai srautinėse klasėse diferencijuojami, tai dažniausiai lemia skirtingos kokybės mokymą, kuris nepalankus silpnosioms klasėms. Šių klasių ugdymas prastėja dėl išsipildančios pranašystės dėsnio: mokytojai mažai tikisi → mokiniai, prisitaikydami prie žemų lūkesčių, nesistengia → mokytojai nusprendžia, kad jie teisingai įvertino mokinių galimybes, ir dar mažiau tikisi. Šis dėsnis daro įtaką ne tik ugdymo turinio parinkimui, bet ir ugdymo organizavimui bei metodams. Lyginant, kaip mokomos stipriosios ir silpnosios klasės, matyti, kad mokytojų darbas jose labai skiriasi (žr. 2 lentelę).

3. Stipriųjų ir silpnųjų srautų ugdymo skirtumai nebūtinai liudija skirtingą ugdymo kokybę, nes kai kurie metodai, tinkami stipriesiems mokiniams, netinka silpniesiems. Pavyzdžiui, vienu tyrimu atskleista, kad autentiški klausimai ir diskusijos, laikomi gero mokymo požymiais, yra naudingi stipriesiems mokiniams, bet trukdo mokytis silpniesiems.
4. Yra mokyklų, kurioms per kelerius metus pavyko ne nusmukdyti, o pakelti žemutinio srauto mokymosi lygį iki vidutinio. Tai lėmė aukšti mokytojų lūkesčiai, intelektinis mokinių stimuliavimas, jiems pritaikytas mokymas, perpus mažesnis nei kituose srautuose mokinių skaičius klasėje ir daug mokytojų darbo. Taigi silpnųjų klasių primumą gali lemti ir jų sudarymo tikslas – atskirti silpnuosius, kad netrukdytų kitiems ar kad gautų daugiau jiems reikalingos pagalbos.
5. Ugdymo turinio pritaikymas srautinės klasės pasiekimų lygiui yra naudingiausias gabiesiems mokiniams (žr. G. J. Kuliko duomenis 3 lentelėje). Dar didesnę jų pažangą skatina programų papildymas, o pačią didžiausią – mokymosi paspartinimas, tai yra mokymasis pagal aukštesnių klasių programas (žr. tą pačią lentelę).

2 lentelė. Stipriųjų ir silpnųjų srautinių klasių mokinių ugdymo ypatumai

Stipriųjų klasių ugdymas	Silpnųjų klasių ugdymas
Skatinamas savarankiškumas	Skatinamas prisitaikymas
Užduotys formuluojamos kaip iššūkiai	Mokoma(si) lėtai, tobulėjama laipsniškai
Vyrauja analitinės, kritinio mąstymo užduotys	Reikalaujama laikytis nurodymų ir algoritmų
Suteikiama daug individualaus pasirinkimo galimybių	Mokymas(is) aiškiai struktūrinamas
Skatinama asmeninė atsakomybė už savo mokymąsi	Sudaroma daugiau bendradarbiavimo galimybių
Skatinama rasti ir taisyti savo klaidas	Klaidos dažnai ignoruojamos, netaisomos

6. Mokinių skirstymo į srautines klases įtaka jų savigarbai priklauso nuo aplinkybių. Jei mokiniai gali save lyginti tik su savo klasės draugais, stipriųjų savigarba stiprioje klasėje šiek tiek sumažėja, o silpnųjų silpnoje – padidėja. Tačiau jeigu mokykloje yra pabrėžiamas srautinių klasių lygio skirtumas, poveikis būna priešingas – stipriųjų klasių mokiniai laiko save ypatingais, silpnieji – pažemintais.

7. Vertinant grupavimo pagal gebėjimus įtaką mokymosi pasiekimams šalies mastu, matyti, kad iš 24-ių Europos valstybių 17-oje mokinių pasiekimų vidurkis mokyklose, kuriose sudarytos srautinės klasės, yra žemesnis nei tose mokyklose, kur mokiniai visai negrupuojami pagal gabumus arba grupuojami tik mokant kai kurių dalykų (žr. PISA 2006 tyrimo duomenis, 1 pav.). Taigi mokinių skirstymas į srautines klases dažniau pablogina nei

pagerina mokymosi rezultatų vidurkį mokykloje. Tačiau nėra žinoma, kodėl taip nutinka – gali būti, kad neigiamą srautinių klasių poveikį lemia ne pats jų buvimas, o netinkamas darbas su jomis – nepritaikytas srautui turinys ir metodai, per žemi mokytojų lūkesčiai ir reikalavimai.

8. Dauguma srautines klases turinčių mokyklų deklaruoja perėjimo iš vieno srauto į kitą galimybę, tačiau ji yra labiau teorinė nei praktinė dėl šių priežasčių:
- jei mokymas skirtinguose srautuose skiriasi, skirtumai yra tuo didesni, kuo aukštesnė klasė, todėl pereiti

į aukštesnio lygio srautą kasmet tampa vis sunkiau, ir mokiniai dažniau „nusileidžia“ nei „pakyla“;

- judėjimas iš viršaus į apačią yra dažnesnis ir todėl, kad „trėmimą“ į žemesnį srautą linkstama taikyti kaip bausmę už drausmės nesilaikymą, tingumą ir panašiai;
- dėl mokinių skaičiaus normų klasėse mokinių judėjimas iš vieno srauto į kitą neretai turi būti abipusis, o priversti mokinių keisti srautą dėl to, kad kuris nors kitas pretenduoja į jo vietą klasėje, nėra priimtina.

3 lentelė. Įvairių grupavimo būdų įtaka mokinių pasiekimams

	Lygis	Dalykai	G. J. Kuliko duomenys	R. Slavino duomenys
Srautinės klasės	Pagrindinis, vidurinis ugdymas	Visi	A +0,10 +0,03 V -0,02 Ž -0,01	A +0,01 +0,00 V -0,08 Ž -0,02
Tarpklasinis perskirstymas	Pradinis ugdymas	Skaitymas	+0,30	+0,45
Grupavimas klasės viduje	Pradinis ugdymas	Skaitymas, matematika	A +0,30 +0,25 V +0,18 Ž +0,16	A +0,41 +0,34 V +0,27 Ž +0,65
Papildytas gabijų ugdymas	Pradinis, pagrindinis, vidurinis ugdymas	Visi	+0,41	netirta
Paspartintas gabijų ugdymas	Pradinis, pagrindinis, vidurinis ugdymas	Visi	+0,87	netirta

Paiškinimas: raidės A, V ir Ž reiškia mokymo lygius (aukštą, vidutinį ir žemą). Plusai ir minusai reiškia dėl grupavimo atsirandančius pasiekimų pagerėjimą arba pablogėjimą, o skaičiai po jų – poveikio dydį. Maksimalus įmanomas poveikis šioje skalėje būtų lygus 1, taigi 0,50 reiškia vidutinį poveikį, 0,20 ir mažesnės reikšmės – nežymų, 0,80 ir didesnės – stiprų.

Šaltinis: Loveless T. *The Tracking and Ability Grouping Debate*. 1998.
http://www.edexcellence.net/detail/news.cfm?news_id=127

O GAL VIS DĖLTO HETEROGENIŠKASIS UGDYMAS?

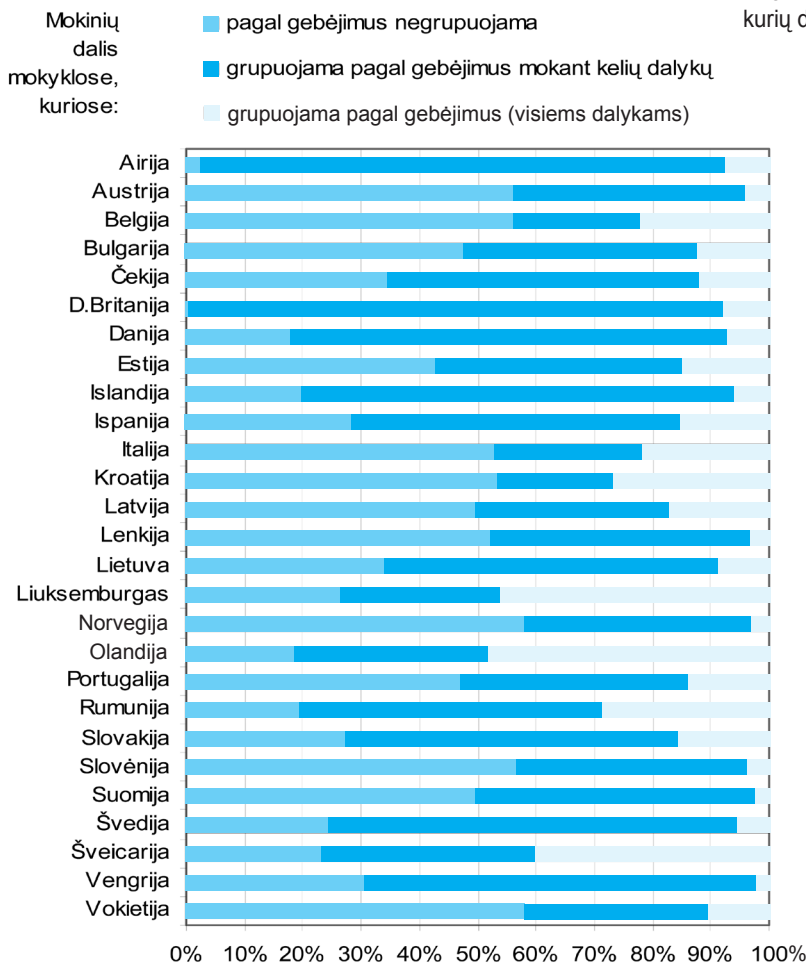
Ugdymo psichologai labiau pasisako už heterogenišką, ne homogenišką ugdymą. Jie teigia, kad:

- mišrių gebėjimų klasės atitinka žmonių įvairovę visuomenėje, todėl ugdymas jose padeda vaikams susikurti adekvatų visuomenės vaizdą;
- silpnieji ar lėtieji mokiniai, taip pat atskirties ir rizikos grupių vaikai tokiose klasėse mato kitokios kultūros, kitokio mąstymo būdo, gyvenimo aspiracijų ir mokymosi modelius;
- stiprieji mokiniai mokosi padėti silpnesniems, įgyja kantrybės, pakantumo ir altruizmo;
- heterogeniškų klasių mokiniai išmoksta bendrauti su visokiais žmonėmis – panašiais ir skirtingais – ir ugdosi suvokimą, kad mokymosi sėkmė nėra didžiausia gyvenimo vertybė.

Ugdymas mišrių gebėjimų klasėse laikomas demokratiško švietimo požymiu. Nevienodų gebėjimų arba mokymosi pasiekimų problema jose gali būti sprendžiama labai įvairiais būdais:

- perskirstant klases tik tam tikram dalykui;
- sudarant panašių gebėjimų grupes tam tikram dalykui iš skirtingų pakopų klasių mokinių;
- sudarant panašių gebėjimų grupes klasėje;
- sudarant tam tikros veiklos grupes klasėje;
- taikant grupinį mokymąsi;
- sudarant berniukų ir mergaičių grupes tiems dalykams, kurių mokymosi strategijoms daro įtaką lytis;
- pasitelkiant mokinius pagalbėti draugams;
- keičiant programos struktūrą – sudarant modulius;
- diferencijuojant ir individualizuojant mokymą.

1 pav. Grupavimas pagal gebėjimus ir 15-mečių gamtos mokslų pasiekimų skirtumai
PISA 2006 tyrimo duomenimis

Sugrupuotų mokinių ir negrupuojamų arba grupuojamų tik mokant kai kurių dalykų gamtos mokslų pasiekimų skirtumas (PISA skalės taškais)

	Absoliutus	Atsižvelgiant į socialinį, ekonominį, kultūrinį statusą
Airija	0,4	1,8
Austrija	-21,4	-15,9
Belgija	-11,3	-6,8
Bulgarija	-16,3	-10,2
Čekija	-19,8	-21
D.Britanija	-52,4	-37,6
Danija	-4,8	-5
Estija	4,5	-0,6
Islandija	-11,5	-8,1
Ispanija	10,8	7,2
Italija	-14,2	-10,4
Kroatija	-17	-12,3
Latvija	-0,9	-4,9
Lenkija	16,9	11,5
Lietuva	2,3	-5,2
Liuksemburgas	-15,3	-6,6
Norvegija	-	-
Olandija	-1,4	-1,6
Portugalija	-31,3	-28,8
Rumunija	-15,3	-8,6
Slovakija	3,2	1,7
Slovėnija	-85,3	-60,8
Suomija	-	-
Švedija	-20,8	-21
Šveicarija	-36,9	-30,4
Vengrija	-	-
Vokietija	-29,1	-23,7

Duomenų šaltinis: OECD/OCDE. 2007. *PISA 2006: Science Competencies for Tomorrow's World*, Vol. 2 Data. 5.3 lentelė

TARPKLASINIS PERSKIRSTYMAS IR GRUPAVIMAS KLASĖS VIDUJE

Tarpklasinis perskirstymas taikomas tik kelių dalykų, paprastai tokių, kuriuose nauji pasiekimai priklauso nuo ankstesnių, – pavyzdžiui, matematikos ir kalbų, – pamokoms. Mokiniai perskirstomi pagal jų pasiekimų lygį, o grupių sudėtis įvairių dalykų pamokose skiriasi. Daugiausiai laiko mokiniai praleidžia savo pagrindinėje, panašaus amžiaus, bet įvairių gebėjimų klasėje. Toks mokinių grupavimas patogus tuo, kad:

- yra laikinas, todėl mokiniai nesijaučia esą išskirtiniai (geresni ar blogesni už kitus), nesusikuria mokinių kastos;
- sudaro sąlygas optimaliai pritaikyti ugdymo lygį ir būdą mokinio poreikiams;
- nesmagumą dėl priskyrimo žemiausiam lygiui vieno dalyko pamokose gali kompensuoti aukštesnis lygis kitų dalykų pamokose;
- yra lankstus – kintant pasiekimams ir poreikiams, mokiniams gali būti perkeltas į kitą grupę, todėl tam tikro lygio mokymas netampa jo likimu;
- mokiniams nepraranda ryšio su draugais savo pagrindinėje klasėje ir įgyja draugų kitose klasėse.

Tarpklasinis perskirstymas yra veiksmingesnis negu suskirstymas į srautines klases (žr. 3 lentelę). Jis taip pat veiksmingesnis už mokymą įprastose mišiose klasėse.

Tačiau, kaip ir mokymas srautinėse klasėse, tarpklasinės grupės veiksmingos tik tais atvejais, kai ugdymo turinys ir metodai pritaikomi grupės lygiui.

Artimas tarpklasiniam perskirstymui yra **vertikalusis grupavimas**, tai yra panašaus pasiekimų lygio mokinių grupių sudarymas nepaisant fakto, kad jie mokosi skirtingų pakopų klasėse. Šis grupavimo būdas dažniausiai taikomas pradinėse mokyklose, nes jose gali ypač skirtis pagrindinių dalykų – skaitymo ir matematikos – gebėjimai. Vertikaliąsias grupes lengviausia sudaryti tose mokyklose, kuriose dėl mažo mokinių skaičiaus ir taip jau yra jungtinės klasės.

Homogeniškos grupės klasėje sudaromos pagal tuos pačius principus kaip ir tarpklasinės grupės: tam tikram dalykui pagal jo pasiekimų lygį. Iš 3 lentelėje pateiktų duomenų galima spręsti, kad toks skirstymas naudingas visų pasiekimų lygių grupėms. Kai kurie tyrėjai teigia, kad mokymas(is) mažomis grupėmis, kad ir koks jis būtų – homogeniškas ar hete-

rogeniškas, – yra naudingas visų pasiekimų lygių mokiniams. Tačiau lyginant, kuris grupavimo klasėje būdas yra naudingesnis tam tikro pasiekimų lygio mokiniams, matyti, kad:

- silpni mokiniai geriau mokosi mažose heterogeniškos grupėse;
- vidutiniams mokiniams naudingesnės mažos homogeniškos grupės;
- stiprieji mokiniai vienodai gerai mokosi ir mažose homogeniškos, ir mažose heterogeniškos grupėse².

SU KUO, KUR IR KAIP TURĖTŲ MOKYTIS GABIEJI MOKINIAI?

2 puslapyje jau minėta, kad homogeniškam mokinių grupavimui į klases labiausiai pritaria specialiojo gabijų ugdymo šalininkai. Tuo tarpu heterogeniškojo grupavimo šalininkai yra įsitikinę, kad siekis sudaryti išskirtines mokymosi sąlygas gabiesiems lemia segregaciją ir nelygybę švietimo sistemoje.

Sprendžiant šį ginčą svarbu atsižvelgti į visus dabar žinamus faktus apie gabijų mokymąsi:

- itin gabūs mokiniai tikrai turi specialiųjų mokymosi poreikių – jie daug greičiau perpranta naujus dalykus³ ir daro tai kitaip nei dauguma mokinių⁴; jiems patinka iššūkiai; jie mėgsta dirbti individualiai ir savarankiškai, o diskutuoti – su sau lygiais;
- gabiesiems tinkamas mokymas skiriasi nuo įprasto ne tiek kiekybe, kiek kokybe: jiems reikia didesnio tempo, išsamumo ir sudėtingumo;
- stabdomi ar verčiami mokytis tokiais būdais kaip vidutiniai mokiniai, itin gabūs mokiniai patiria egzistencinę depresiją, ima nuobodžiauti, nustoja domėtis mokymusi ir užsiima alternatyvia, neretai destruktivia, veikla;
- išskirtiniai gabumai neretai yra susiję su išskirtinėmis asmenybės savybėmis – didesniu jautrumu (įskaitant ir moralinį), dideliu psichomotoriniu, emociniu, jusliniu, intelektiniu, vaizduotės aktyvumu, perfekcionizmu, savikritiškumu, savinaika, – kurios gali trukdyti būti supratiesiems „normalių“ žmonių ir pritaipyti jų aplinkoje;
- itin gabiesiems mokiniams patinka mokytis su panašiais į save tų dalykų, kurie jiems gerai sekasi, tačiau draugauti jie neretai nori su kitokių gabumų bendraamžiais;
- kai kurie itin gabūs mokiniai nori likti mokytis įvairių gabumų klasėse dėl to, kad reikalavimai jose mažesni, pranašumas lengvai pasiekiamas, o tai stiprina savivertės jausmą;
- itin gabūs mokiniai heterogeniškos klasėse gali būti geri mokytojų padėjėjai, tačiau dėl to sulėtėja jų pačių mokymosi pažanga, o pranašesniojo statusas gali kelti kitų mokinių priešišumą;
- itin gabijų mokinių nėra labai daug – tikrai ne trečdalis, kaip atrodo tose sistemose, kurios sudaro trijų lygių – stiprias, vidutines ir silpnas – srautines klases;
- itin gabūs mokiniai dažnai būna gabūs keliems dalykams ar veiklos sritims, tačiau ne visiems arba ne visiems vienodai, taigi jie nesudaro homogeniškos grupės;

Be to, daugiau pasiekama tose klasėse, kur tam tikro dalyko grupės nėra nuolatinės, nes mokytojai lanksčiau keičia jų sudėtį.

Mokytojams toks darbo būdas sunkesnis nei darbas su homogeniškomis klasėmis, nes vienu metu tenka mokyti kelias skirtingo lygio grupes. Kad visiems pakaktų mokytojo dėmesio, rekomenduojama nedalinti klasės į daugiau nei dvi tris grupes.

- asmens gabumai nėra statiški, jie gali kisti – stiprėti arba menkti – ne tik dėl ugdymo sąlygų, bet ir dėl asmenybės savybių, tapatybės ir nuostatų.

Pripažįstant, kad gabieji yra išskirtiniai mokiniai, reikia pripažinti ir tai, kad jų galioms realizuoti ir stiprinti būtinos tam tikros sąlygos⁵:

1. Nuolatiniai tos srities, kuriai jie yra gabūs, **iššūkiai** – vis sudėtingesnės užduotys ir aukštesni reikalavimai. Juos galima kurti labai įvairiais būdais: ir mokant atskiroje klasėje, ir sudarant panašių gabumų ar pasiekimų tarpklases grupes, ir skiriant sudėtingesnes projektines ar grupines užduotis, ir pasiūlant specialią savarankiško mokymosi programą.

2. Galimybė dirbti savarankiškai – gabiesiems tai būtina todėl, kad jie mąsto unikaliai, mokosi sparčiau ir patys geba vertinti savo galimybes ir užduoties atlikimo kokybę. Šiuos poreikius tenkina savarankiško mokymosi, mokymosi vadovaujant sau ir papildyto ugdymo turinio programos.

3. Mokymosi pagreitinimas – galimybė didesniu nei įprasta tempu mokytis ugdymo programos dalykus. Šis poreikis tenkinamas leidžiant anksčiau pradėti lankyti mokyklą, mokytis vertikaliojo suskirstymo tarpklasinėse grupėse, per vienerius metus išmokti daugiau nei vienos klasės programą, mokytis aukštesnėse nei priklausytų pagal amžių klasėse, taip pat paskiriant globėją-srities ekspertą, kuris stebėtų pažangą ir sudarytų programą tam tikriems mokymosi laikotarpiams.

4. Galimybė mokytis ir bendrauti su panašiais į save, nes jie geba suprasti ir įvertinti išskirtinius gabumus, neslopina jų ir kuria stimuliuojančią aplinką. Šį poreikį tenkina visi nuolatinio ar laikino homogeniškojo grupavimo būdai: nuolatinės klasės, tarpklasinės grupės, mažos grupės klasėje, grupinės užduotys stipresniesiems mokiniams.

5. Specialūs mokymo(si) metodai. Gabiesiems netinka lėtas nuoseklus mokymasis, nuolatinis kartojimas, reikalavimai kopijuoti kitų sukurtus sprendimus ar veiklos modelius ir įvairūs kiti būdai, įprasti mokant silpnesnius mokinius. Jų mokymas turėtų būti grįstas tyrimo ir problemų sprendimo užduotimis, kurioms būtinas kritinis, dedukcinis, kūrybinis mąstymas.

² Abrami ir kt., 1999.

³ Pavyzdžiui, vieno tyrimo duomenimis, vaikas, kurio intelekto koeficientas lygus 130, naujas sąvokas perpranta 8 kartus greičiau nei jo bendraamžis, kurio IQ lygus 70.

⁴ Įprastas mokymasis grįstas porcijiniu naujos informacijos suvokimu, todėl vienas pagrindinių mokytojų uždavinių yra padėti šią informaciją sisteminti, sudaryti naujus konstruktus. Tuo tarpu gabijų suvokimas yra visuminis, nekontekstinis, jie nemėgsta mokymosi mintinai, bandymų ir klaidų metodo ir, regis, intuityviai žino teisingus atsakymus.

⁵ Pateikiama Rogers (2007) itin gabijų mokinių poreikių klasifikacija.

Apžvelgus gabijų mokymosi ypatybes ir poreikius galima padaryti išvadas, kad:

- atskirų nuolatinių klasių sudarymas pagal gabumus (intelektą) nėra geriausias gabijų mokinių mokymosi poreikių tenkinimo būdas, nes pasiekimus lemia ne tik intelektas, be to, gabumai bėgant laikui kinta ir vieno asmens gabumai nėra vienodi visoms sritims;
- sukurta ir išbandyta gana daug alternatyvių gabijų mokinių mokymosi poreikių tenkinimo būdų, kurie yra ne tik veiksmingesni už specialių klasių sudarymą, bet ir netrikdo darbo su kitais mokiniais bei nepažeidžia jų teisių (žr. 4 lentelę);

- didžiausia gabijų mokinių mokymosi poreikių tenkinimo problema yra ne grupavimas, o mokytojų nepajėgumas perkurti ugdymo programas ir optimaliai pritaikyti jas unikaliems gabijų gebėjimams.

Su heterogeniškosiomis klasėmis dirbantiems mokytojams stinga ne tik laiko pritaikyti programas gabiesiems, bet neretai ir gabijų mokinių mokymosi būdo supratimo bei geresnio savo dalyko – didžiųjų idėjų, jų ryšių ir taikymo galimybių, neatsakytų klausimų ir kt. – išmanymo. Tai neišsprendžiama vien homogeniškujų grupių sudarymu – jose gabiesiems gali tekti mokytis vieniems kitus.

4 lentelė. Įvairių grupavimo ir mokymosi paspartinimo būdų poveikio gabijų mokinių mokymosi pasiekimams dydis

Klasės peršokimas	1,00
Ugdymo programos sutrumpinimas (praleidžiant lengvai perprantamus dalykus)	0,83
Lygiagretusis specialių grupių mokymas ⁶	0,65
Grupių sudarymas pakopose ⁷	0,62
Dalyko mokymosi paspartinimas	0,59
Aukštosios mokyklos kreditų kaupimas laikant jos egzaminus	0,59
Eksperto globa	0,57
Savarankiško mokymosi pasiekimų įvertinimas	0,56
Ankstyvas priėmimas į mokyklą	0,49
Nuolatinis mokymasis gabijų grupėje	0,49
Vertikalusis tarpklasinis grupavimas	0,45
Mokymosi trukmės sumažinimas ⁸	0,45
Neskirstomos lygmenimis (mišraus amžiaus) klasės	0,43
Ankstyvas priėmimas į aukštąją mokyklą	0,35
Grupavimas pagal pasiekimus	0,34
Grupavimas klasėje	0,34
Nuotolinis mokymasis	0,33
Mokymasis dviejose mokyklose ⁹	0,32

Šaltinis: Rogers K. *Lessons Learned about Educating the Gifted and Talented: A Synthesis of the Research on Educational Practice*. Gifted Child Quarterly, 2007, 51/4/382.

© 2010 UAB „Vilniaus universitetas“

⁶ Toks mokymosi organizavimas, kai gabieji mokiniai per kai kurias pamokas mokosi atskirai kitame kabinete ar skaitykloje pagal jiems pritaikytą programą (angl. *pull-out, send-out arba withdrawal groups*).

⁷ Gabiausių tam tikros pakopos vaikų perkėlimas į kurią nors vieną heterogenišką klasę, kad joje jie sudarytų 5–8 mokinių grupelę, mokomą kitaip negu visi (angl. *cluster grouping*).

⁸ Kelių klasių programos sutraukimas iki mažesnio, nei teoriškai numatyta, mokslo metų skaičiaus (angl. *grade telescoping*).

⁹ Turimas omenyje mokymasis vienu metu dviejų lygių mokyklose – bendrojo lavinimo ir, tam tikrų dalykų, aukštojoje.

PAGRINDINIAI NAUDOTI ŠALTINIAI

- Abrami P. C., Lou Y., Chambers B., Poulsen C., Spence J. C. *Within-class grouping: A meta-analysis*. Review of Educational Research, 1996, vol. 66, No. 4, p. 423–458.
- Abrami P. C., Lou Y., Chambers B., Poulsen C., Spence J. C. *Within-class grouping: evidence versus conjecture*. National Institute Economic Review, 1999, vol. 169, p. 105–108.
- Adams-Byers J., Whitsell S., Moon S. *Gifted students' perceptions of the academic and social/emotional effects of homogeneous and heterogeneous grouping*. Gifted Child Quarterly, 2004, 48/1/7.
- Burnett G. *Alternatives to ability grouping: Still unanswered questions*. New York: ERIC Clearinghouse on Urban Education, 1995. <http://www.ericdigests.org/1996-3/ability.htm>.
- Cooper C. *Myth 18: It is fair to teach all children the same way*. Gifted Child Quarterly, 2009, 53/4/283.
- Grossen B. *How should we group to achieve excellence with equity?* University of Oregon, 1996. <http://darkwing.uoregon.edu/~adiiep/grp.htm>.
- Ireson J., Hallam S. *Ability grouping in education*. London: Paul Chapman Publishing, 2001.
- Kulik J. A., Kulik C. L. C. *Meta-analytic findings on grouping programs*. Gifted Child Quarterly, 1992, 36, p. 73–77.
- Kulik J. *An analysis of the research on ability grouping*. ERIC ED 367 095 1993. http://www.gt-cybersource.org/Record.aspx?NavID=2_0&rid=11496.
- Loveless T. *The tracking and ability grouping debate*. The Thomas B. Fordham Foundation, 1998. <http://www.edexcellence.net/foundation/publication/publication.cfm?id=127>.
- Muir M. *Tracking and ability grouping: Research Brief*, 2007. <http://www.principalspartnership.com/tracking.pdf>.
- National Association of School Psychologists. *Position statement on ability grouping*. 1993, 1998, 2002. <http://education-right.tripod.com/id367.htm>.
- National Association of School Psychologists. *Position statement on ability grouping and tracking*. 2005. http://www.nasponline.org/about_nasp/pospaper_ag.aspx.
- Neihart M. *The socioaffective impact of acceleration and ability grouping: Recommendations for best practice*. Gifted Child Quarterly, 2007, 51/4/330.
- Rogers K. *Lessons learned about educating the gifted and talented: A synthesis of the research on educational practice*. Gifted Child Quarterly, 2007, 51/4/382.
- Shields C. S. *A comparison study of student attitudes and perceptions in homogeneous and heterogeneous classrooms*. Roeper Review, 2010. http://findarticles.com/p/articles/mi_hb6470/is_3_24/ai_n28919734/.
- Slavin R. E. *Achievement effects of ability grouping in secondary schools: A best evidence synthesis*. Review of Educational Research, Jan. 1990; vol. 60, p. 471–499.
- Slavin R. E. *Educational psychology: Theory and practice. Eighth Edition*. Pearson Education, 2006.

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai skelbiami ir internete adresu http://www.smm.lt/svietimo_bukle/analizes.htm ir portale Emokykla.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vedėjui Ričardui Ališauskui (ricardas.alisauskas@smm.lt).

Autorius, norinčius skelbti savo parengtas analizes serijoje „Švietimo problemos analizė“, prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vyresniąją specialistę Jolantą Navickaitę (el. p. jolanta.navickaite@smm.lt, tel. (8 5) 219 1120).

Analizę parengė dr. Vaiva Vaicekauskienė, Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Politikos analizės skyriaus vyriausioji metodininkė.

Medžiagą analizei surinkti padėjo dr. Sandra Balevičienė, Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Politikos analizės skyriaus vyriausioji metodininkė.

KAM NAUDINGAS MOKINIŲ GRUPAVIMAS PAGAL GEBĖJIMUS?

Redaktorė *Mimoza Kligienė*
Maketavo *Valdas Daraškevičius*

2010-06-10. Tir. 1950 egz.

Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, LT-01112 Vilnius
Spausdino UAB „Lodvila“, Sėlių g. 3A, LT-08125 Vilnius